

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI**

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
INNOVATSION
RIVOJLANISH VAZIRLIGI**

**IQTIDORLI TALABALAR, MAGISTRANTLAR, TAYANCH
DOKTORANTLAR VA DOKTORANTLARNING**

TAFAKKUR VA TALQIN

**MAVZUSIDARESPUBLIKA
MIQYOSIDAGI ILMIIY-AMALIY
ANJUMAN TO'PLAMI**

Бухоро-2021

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OY VA O‘RTA
MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI
MAGISTRATURA BO‘LIMI**

**IQTIDORLI TALABALAR, MAGISTRANTLAR, TAYANCH
DOKTORANTLAR VA DOKTORANTLARNING**

TAFAKKUR VA TALQIN

mavzusida

**Respublika miqyosidagi ilmiy-amaliy
anjuman to‘plami**

2021 yil, 27-may

XVIII-XIX ASRLARDA BUХORO МАДАНИЯТИ

Р. З. Ражабова

Бухоро давлат университетиянч докторанти

Аннотация. Бугунги кунда тарих фанига қўйилаётган талаблар ўтмишни синчиклаб ўрганиш, уларни ҳал этишга бўлган ёндашувлар ва нуқтаи назарларни таҳлил этиб, улардан бугунги кун учун зарур хулосаларни чиқаришни талаб этади. Тарихни ўрганишга бўлган муносабатнинг турли сиёсий тузумлар таъсирида ўзгариб туриши бугунги кун тадқиқотчилари олдида уни холисона таҳлил қилиш ва объектив илмий хулосалар чиқариш каби катта ва масъулиятли вазифа қўяди. Бунда, энг аввало, илмий билишнинг асосий тамойиллари, умумжаҳон тарих фанининг назарий-концептуал асослари, миллий истиқлол мафқураси фалсафасига асосланиш муҳим аҳамият касб этади.

Калит сўзлар: Қўлёзма, Бухоро, манба, тарих, мерос, маданият.

Мустақилликка эришган республикамиз миллий маданиятининг тезкорлик билан ривожланиши табиий равишда унинг асосий манбаи бўлмиш маданий меросимизни кенг ва чуқур, ҳамда илмий асосда изчил ўрганишимизни тақозо этади. Маълумки, ўзбек халқи давлатчилиги ва цивилизасияси тарихида ўзбек хонликлари даври муҳим босқич ҳисобланади. Шу жумладан ўзбек халқи маданияти тарихида Бухоро амирлигида маданий ҳаёт жараёнлари ҳам алоҳида аҳамият касб этади, ўзбек халқининг маданий ва маънавий меросини ўрганиш нуқтаи назаридан Бухоро амирлигидаги маданий ҳаёт ва маданий ҳаёт соҳаларининг алоҳида хусусиятларини ўрганиш долзарб тадқиқот мавзуларидан бири саналади.

Бухорода амир Шоҳмурод (1785-1800)нинг ҳукмронлиги даврида адабиётнинг барча турлари гуллаб яшнаган. Бухоронинг манғитлар замонидаги тарихига оид кўплаб асарлар яратилган. Бироқ Бухоро ва

Самарқанд олимларининг фаолияти феодализм-фани доирасидан чиқиб кета олмаган. Табиий илмлар, жуғрофия, космография ва бошқалар ўрта асрлар муаллифларининг асарларидаги маълумотларни такрорлаган²⁰⁶.

Бухорода амир Шохмуроднинг ўғли амир Ҳайдар (1800-1826) ҳукмронлик қилган даврда илм-фан умуман инкирозга учрайди. Шу жумладан тарих фани ҳам. Бу даврда “Тарихи амир Ҳайдар” ва “Гулшан ал-мулук” асарлари ёзилган. Тарихчиларнинг асарларида Амир Ҳайдарнинг мадрасада таълим олувчи 400-500 нафар талаба шогирдлари ҳам бўлганлиги қайд этилган. Амир Ҳайдар талабалар учун Истанбулдан китоблар келтиришга шахсан ўзи ҳаракат қилган²⁰⁷.

Ахмад Дониш мударрислик касбининг машаққатлари ҳақида, “Кундуз куни муаллим ўз ўқувчилари билан машғулотда банд бўлади, кечқурун эса эртанги кунги машғулотларга тайёрланади, Хуллас, у умр бўйи ўқийди ва ўз касби билан муттасил, танаффуссиз шуғулланади”, деган фикрларни баён қилган²⁰⁸.

Ушбу даврдаги Бухоронинг аҳволи ҳақида баъзи муаррихлар салбий фикрларни ҳам билдириб ўтганлар. Масалан, Эдвард Оллворт куйидагича келтириб ўтган: “Минг сулоласидан бўлган амир Ҳайдар Тўра (1800 – 1826) замондошларидан анча ортда қолиб кетган эди. Амирлик ватандошлари сони 2,5 миллион киши бўлишига қарамай, давлатининг ҳудудлари қисқариб бораётган эди. Ўзбек қабилалари билан муносабатлар ҳам чигал эди. Ушбу ҳолат таълим ва тарихни ўрганишга салбий таъсир кўрсатди – бухороликларнинг аксарияти 150 та мадраса бўлишига қарамай, на ўқишни ва на ёзишни билар эди. Бундан ташқари, олий ўқув юртларида толиби илмлар астрономия (илми ҳайъат) билан

---

²⁰⁶Ўзбекистон халқлари тарихи. 2-жилд. ЎзРФА “Фан” нашриёти. –Т.: 1993.- Б. 77.

²⁰⁷Анке Фон Кюгелген. Легитимация среднеазиатской династии мангитов в произведениях их историев XVIII-XIX). - Алматы. Изд.:Дайк-Пресс, 2004. - С . 107

²⁰⁸Ахмад Дониш. Путешествие из Бухары в Петербург. - Сталинабад. 1960. - С. 224-225.

астрологиянинг (илми нужум) фарқига бормас, амир эса кўп вақтини диний таълимотларни ўрганишга сарфлар эди”²⁰⁹.

XIX асрдаги Кўкон муаррихлари орасида хон ўрдасида бошланғич таълим олиб, кейин Бухоро мадрасаларидан бирида ўқиган Муҳаммад Ҳакимхонни ажратиб кўрсатиш мумкин. Унинг “Мунтахиб ут-таворих” асари машхур бўлиб, Ўрта Осиё тарихи бўйича қимматли манба ҳисобланади. Зотан, унда муаллиф тарихни маҳаллий ва сулола нуқтаи назаридан ўрганишнинг тор доирасидан чиқиб, кенг кўламда тадқиқод олиб бора олган²¹⁰.

Бу даврда яратилган тарихий асрларнинг кўпчилиги ҳукмрон манғитлар сулоласи тарихига бағишланган бўлиб, уларда ўрта асрлар тарихнавислигидаги анъаналарни давом эттирилгани кузатилади. Амирликда яшаб ўтган илм-фан намоёндаларининг фаолияти кўп қиррали бўлиб, уларнинг аксарияти тарихий асарлар ҳам яратганлар. Хусусан, Мулло Ибодулланинг “Тарихи амир Ҳайдар”, Муҳаммад Шарифнинг “Достони амирони манғит”, Мир Олим Бухорийнинг “Фатҳномаи султоний”, Мирзо Абдулазим Сомийнинг “Тарихи салотини манғития”, “Даҳмаи шоҳон”, Муҳаммад Шариф ибн Муҳаммад Нақининг “Тоҷу таворих”, Аҳмад Донишнинг “Манғитлар хонадони ҳукмдорлари тарихидан қисқача рисола”, Мирзо Содик Муншийнинг “Манғит ҳукмдорлари тарихи” кабилар шулар жумласидандир.

Олиб борган изланишлар жараёнида яна шу нарса маълум бўлдики, XVIII ва XIX асрда олимлар кўпроқ тарихий асарлар билан бир қаторда тасаввуфий асарлар ёзишга эътибор қаратганлар. Тарихий асарлар кўп ёзилишига сабаб, ҳаммага маълумки ўша даврнинг билимли ва доно

---

²⁰⁹Эдвард Оллвортнинг “Замонавий ўзбеклар” китоби: Ўзбекчиликнинг ўзига хос асослари (1-қисм) 116 бет.

²¹⁰Шодмон Воҳидов. МуҳаммадҲакимхон Тўра. «Мунтахаб ат-таворих». Тошкент., “Янги аср” нашриёти. 2010. 716 бет.

шахслари ва олимлар амирлар ва ҳукмдорларга хизмат қилганлар ва саройларда фаолият олиб борганлар. Бухоро амирларига хизмат қилаётган олимлар ва дин пешволари албатта уларга бағишлаб асарлар яратганлар ва уларнинг олиб бораётган ҳукмронлик ишлари ва ўша давр воқеаларини қоғозга туширганлар. Тарихий асарларнинг кўп ёзилганлигига яна бир сабаб, ўша даврда ёзилаётган асарларга асосан амирлар ва бой амалдорлар ҳомийлик қилганлар ва улар ўзларига атаб асарлар ёзишни буюрганлар.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон халқлари тарихи. 2-жилд. ЎзРФА “Фан” нашриёти. –Т.: 1993.- Б. 77.
2. Анке Фон Кюгелген. Легитимация среднеазиатской династии мангитов в произведениях их историков (XVIII-XIX). - Алматы. Изд.:Дайк-Пресс, 2004. - С . 107.
3. Аҳмад Дониш. Путешествие из Бухары в Петербург. - Сталинабад. 1960. - С. 224-225.
4. Эдвард Оллвортнинг “Замонавий ўзбеклар” китоби: Ўзбекчиликнинг ўзига хос асослари (1-қисм) 116 бет.
5. Шодмон Воҳидов. Муҳаммадҳакимхон Тўра. “Мунтахаб ат-тавориҳ”. Тошкент., “Янги аср” нашриёти. 2010. 716 бет.

TURIZM SANOATIDA TRANSPORT XIZMATINING IJOBIY VA SALBIY TA’SIRI

М.Е.Ахматова

БухДУ 1-босқич tayanch doktoranti

Turizm xizmat ko'rsatish sohasi sifatida jahon sanoatining asosiy tarmoqlardan biriga aylanalib, unda millionlab odamlarning bir joydan ikkinchi joyga sayohat qilishi va ish uchun borishini, shuningdek juda katta miqdordagi pul oqimini aylanishini ko'rishimiz mumkin. Tadqiqotlariga ko'ra turizm ko'pgina mamlakatlarning rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega bo'lib,

<i>M.S. Sayfullayeva</i>	<i>Methodology of providing a balance between environmental and economical aspects of tourism: sustainable tourism experience.....1215</i>
<i>M.S. Sayfullayeva</i>	<i>Barqaror turizm-o'zbekistondagi atrof muhitni muhofaza qilishning potentsial kaliti.....1221</i>
<i>M.S. Sayfullayeva</i>	<i>Turizmning kelajak trendi: barqaror turizmga ehtiyoj. ....1226</i>
<i>U.M. Barotov</i>	<i>O'zbekistonda online turistik agentliklari faoliyatini rivojlantirishda halol turizmdan foydalanish imkoniyatlari.....1230</i>
<i>A. Hafizov</i>	<i>Mehmonxona xo'jaligi va uning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi omillar.....1236</i>
5A121401 – Этнография, этнология ва антропология	
<i>З.О. Аиурафова</i>	<i>Заҳириддин муҳаммад бобурнинг “бобурнома” асарида тарихий - этнографик атамалар таҳлили.....1242</i>
<i>М.М. Yo`ldoshev</i>	<i>“Avesto” da tiriklik suvi.....1244</i>
<i>С.С.Иноятов, С. Ф. Жабборов</i>	<i>Бухоро ҳунармандчилигининг асрий анъаналари.....1247</i>
Тоянч докторантлар ва илмий изланувчилар	
<i>Т. Ш. Эргашев</i>	<i>Основы эффективного менеджмента между системами высшего образования и практики.....1255</i>
<i>D.R. Sobirova</i>	<i>Tibbiy reklamalarda adresatga ta'sir etish usullari.....1260</i>
<i>Л.А. Хаитов</i>	<i>Ҳаким термизий нафс ва нафсни меъёрга солиш мезонлари хусусида. ....1265</i>
<i>Д. Муродова</i>	<i>Бухоро давлат университети иккинчи жаҳон уруши йилларида.....1271</i>
<i>Р.З. Ражабова</i>	<i>XVIII-XIX асрларда бухоро маданияти.....1277</i>
<i>М.Е. Ахматова</i>	<i>Turizm sanoatida transport xizmatining ijobiy va salbiy ta'siri.....1280</i>
<i>И.И. Рахматов</i>	<i>Сабзавот (ширин) маккажўхорини бухоро вилояти тупроқ иқлим шароитида такрорий экин сифатида ўстириш.....1284</i>
<i>М.Ж. Sharipova</i>	<i>O'zbek tili milliy korpusi uchun “qo'y” lmgisi asosida shakllangan xalq maqollarini semantik teglash.....1290</i>
<i>J.N. Yusupov</i>	<i>Gimnastika mashqlarini o'rgatish tamoyillaridan foydalanilgan holda samarali o'zlashtirish usullari hamda shartlarini yoritish.....1296</i>
<i>М.М. Адашова</i>	<i>Абу Мансур ал-Мотуридий шахсиятининг буюк олимлар наздидаги талқини.....1302</i>
<i>N.A. Razzoqov, M.Z. Sharipov</i>	<i>Oddiy yarim o'tkazgichli elementlar. arim o'tkazgichli diodlar. ....1307</i>
<i>М.К. Эргашева</i>	<i>Ландшафтшунослик ва уни ўзбекистонда ривожланиш босқичлари.....1312</i>